

ANALI Zavoda za znanstveni i umjetnički rad u Osijeku	Sv. 23	Str. 213-221	Osijek, 2007.
	Primljeno na sjednici Razreda za društvene znanosti 11. travnja 2007.		

UDK: 930.85+37(497.5Virovitica)''18''
27-726.2Strossmayer,J.J.

Pregledni članak

DRAŽEN KUŠEN*

KULTURNO–PROSVJETNE PRILIKE U VIROVITIČKOJ ŽUPANIJI ZA VRIJEME VELIKOG ŽUPANA J. J. STROSSMAYERA 1861. – 1862. GODINE

Vrijeme u kojem je služba velikoga župana virovitičkog bila povjerena biskupu Josipu Jurju Strossmayeru mora se promatrati u širem vremenskom i prostornom kontekstu. Tek je u pojedinim stvarima gledište moguće suziti na značajnije vlastitosti zadanog područja i zadanog vremenskog okvira. Radi se, naime, o političkim i društvenim okolnostima hrvatskih zemalja u Habsburškoj Monarhiji polovicom 19. stoljeća. U trenutku ponovne uspostave ustavnoga poretka u kraljevinama Hrvatskoj i Slavoniji 1860. godine, a pod utjecajem dotadašnjeg austrijskog apsolutizma i mađarskog hegemonizma, posebna se pažnja hrvatske političke javnosti usmjerila na županije i njihovu povijesnu i aktualnu ulogu. U tome je smislu i Strossmayer kao veliki župan virovitički, na tragu nastojanja i ostalih hrvatskih političara i intelektualaca toga vremena, svoju političku ulogu vidio ne samo u području administracije i gospodarstva nego jednako važno i u domeni kulture, prosvjete i vjere. Ta se tendencija u hrvatskim zemljama toga vremena očitovala u političkoj borbi za hrvatski jezik kao simbol hrvatskog identiteta te u podizanju najvažnijih nacionalnih ustanova i utemeljenju daljnjega smjera hrvatskog kulturnog, prosvjetnog, gospodarskog i vjerskog razvitka „in capite et in membris“. Povratak Monarhije na ustavno uređenje, nadležnosti Samostalnog dvorskog dikasterija za Hrvatsku i Slavoniju u Beču te zaključci Hrvatskog sabora od 15. travnja 1861., donose novosti koje su se odrazile u prosvjeti i kulturi na nacionalnom planu, a onda i na području same Virovitičke županije. Taj prostor u vjerskom, ali i u kulturno-prosvjetnom smislu dominantno oblikuje Katolička crkva kao najveća i najutjecajnija vjerska zajednica. Međutim, na istom prostoru djeluju također Srpska pravoslavna crkva, Evangelička crkva augsburške vjeroispovijesti, Evangelička crkva helvetske vjeroispovijesti te židovska vjerska zajednica. Panoramska obrada zadane teme u širem hrvatskom kontekstu predstavlja kulturno-prosvjetne i vjerske prilike u Virovitičkoj županiji u vrijeme velikoga župana J. J. Strossmayera u njihovoj sadržajnoj i kontekstualnoj slojevitosti.

Ključne riječi: kultura, prosvjeta, vjera, škola, crkva, Virovitička županija, veliki župan

*mr. sc. Dražen Kušen, Državni arhiv, 31000 Osijek, K. Firingera 1

Politički kontekst

Povijesne datosti i mnoge aktualne političke okolnosti u Habsburškoj Monarhiji polovicom 19. stoljeća, ponajviše tendencije austrijskog apsolutizma i mađarskog hegemonizma, u trenutku ponovne uspostave ustavnoga poretka u kraljevinama Hrvatskoj i Slavoniji 1860. godine, posebnu su pažnju hrvatske političke javnosti usmjerile upravo na županije. „Županije su kroz stoljeća bile u kraljevinah Hrvatskoj i Slavoniji središta javnog života, i stoga institucije zemlji uvijek mile.“¹ Nesumnjivo, misao slična toj vodila je i biskupa Josipa Jurja Strossmayera k odluci da prihvati ponudu i pristane preuzeti službu velikoga župana Virovitičke županije. Svjestan, naime, da je županija na području svoje nadležnosti “središte javnog života” i da je u političkom kontekstu hrvatskih zemalja iz političkih i inih razloga bila „uvijek mila“, prepoznao je njezinu veliku važnost upravo u trenutku kada je vraćen ustavni poredak i kada se činilo da će se hrvatska politika moći kroz županijsku upravu i samoupravu zauzimati za svaki napredak, pa i kulturni i prosvjetni i vjerski.

S obzirom na značenje Strossmayerova imena, lika i utjecaja,² moglo se duboko vjerovati da će njegovo izravno sudjelovanje u životu Virovitičke županije kroz čelnu funkciju moći najbolje politički pridonositi i vjeri i domovini, pod istim onim geslom koje ga je vodilo u svim njegovim nastojanjima, crkvenim, kulturnim, prosvjetnim i političkim. Politika, kao umijeće upravljanja državom, trebala je kod Strossmayera u ulozi velikog župana doći u prvi plan. Ona, pak, obuhvaća sve segmente društvenog života, a to, osim uprave, administracije i gospodarstva, podrazumijeva također upravljanje segmentima života koji su u domeni kulture, prosvjete i vjere.

Tema i naslov ovog rada definiraju i njegov zadatak koji upućuje na izradu panoramskog prikaza kulturno-prosvjetnih i vjerskih prilika na zadanom području Virovitičke županije i to u vrlo kratkom okviru vremena, kada je na čelu županije bio biskup Josip Juraj Strossmayer. Naime, osnovni izvori za istraživanje zadane teme iznimno su oskudno sačuvani, a u samom fondu Virovitičke županije ne postoji gradivo za to razdoblje.³ Neko konkretnije postavljeno pitanje u okviru zadane tematike kulturno-prosvjetnih i vjerskih prilika toga vremena i prostora vjerojatno bi pružilo mogućnost da se ono na temelju konkretnih istraživanja odgovarajućih izvora dublje zahvati. Međutim široko postavljen tematski

¹ SMREKAR, Milan, *Priručnik za političku upravnu službu u Kraljevinah Hrvatskoj i Slavoniji*, Zagreb, 1899., 129.

² Najcjelovitije djelo o liku biskupa Strossmayera iz perspektive samoga njegova vremena djelo je njegovih suvremenika i suradnika: PAVIĆ, Matija/ CEPELIĆ, Milko, *Josip Juraj Strossmayer biskup bosansko-djakovački i sriemski. God. 1850. – 1900.*, Zagreb, 1900. – 1904.

³ Usp. Hrvatski državni arhiv, fond: HR-HDA-33, Virovitička županija, sumarni inventar.

okvir, definiran k tome tako kratkim razdobljem (1861. – 1862.) upućuje radije na panoramski prikaz. Stoga ne preostaje ništa drugo nego promatranje zadanih kulturno-prosvjetnih i vjerskih prilika staviti u korelaciju sa širim kontekstom hrvatskih kulturno-prosvjetnih i vjerskih prilika odgovarajućeg vremena i prostora u kojem se oblikovao i razvijao također javni život Virovitičke županije.

Globalni pogled na drugu polovicu 19. stoljeća, pored svih poteškoća i opreka, pruža percepciju vremena hrvatske nacionalne integracije i pretvaranja rascjepkanog hrvatskog naroda u čvršću političku, jezičnu i kulturnu zajednicu – naciju.⁴

Uži pogled na neposrednije vrijeme, prije Strossmayerova preuzimanja službe velikog župana, u vrijeme i nakon odstupanja, percipira njega u kontekstu ukupnih hrvatskih političkih i kulturno-prosvjetnih prilika kao lik koji je uvijek bio na crti podizanja i usmjeravanja hrvatskog nacionalnog interesa, na crkvenom, kulturnom i političkom planu, provlačeći ga između Scile i Haribde bečkog centralističkog germanizma i nasrtljive mađarizacije.

Promatrano iz najneposrednije vremenske perspektive, politički je okvir ukupnog djelovanja, pa i na polju kulture, prosvjete i vjere bio austrijski apsolutizam, a onda njegov pad i uspostava ustavne monarhije 1860. godine. K tome su važne neposredne odrednice zacrtane na prvom ponovnom sazivu Hrvatskog sabora 1861. godine, kada se eksponenti nacionalne politike hrvatskih zemalja usmjera-vaju na postizanje osnovnoga cilja, njihova ujedinjavanja.⁵ U svim tim zbivanjima, za područje slavonskih županija bila je karakteristična i mađarska hegemonistička politika Pešte i domaćih mađarona. Ta je promađarska politika svim raspoloživim silama nastojala odijeliti slavonske županije od matice Hrvatske i potom ih kroz županijsku politiku pripojiti svojoj kruni kao vlastita područja.

Stranim utjecajima koji su nastojali umanjiti vrijednost i osporiti pravo Hrvata na njihove vlastitosti hrvatska je intelektualna i politička scena u 19. stoljeću odgovarala snažnom borbom za hrvatski jezik, osnivanjem i djelovanjem hrvatskih prosvjetnih, kulturnih i znanstvenih ustanova te osamostaljivanjem crkvene organizacije u hrvatskim zemljama i njezinim oslobađanjem od tendencioznih utjecaja izvana.

Borba za hrvatski jezik

Važan instrument utjecaja i borbe za prevlast u području kulture i prosvjete svakako je jezik. Hrvatski narod i njegovi zakoniti predstavnici koji su disali

⁴ Usp. GROSS, Mirjana, Počeci moderne Hrvatske: neoapsolutizam u civilnoj Hrvatskoj i Slavoniji 1850 – 1860., Globus, Centar za povijesne znanosti Sveučilišta u Zagrebu, Odjel za hrvatsku povijest, Zagreb, 1985., 371. – 400.

⁵ HORVAT, Josip, *Kultura Hrvata kroz 1000 godina*, sv. II., Globus, Zagreb, 1980., 331. – 333.

narodnim duhom to su i te kako u svakom trenutku znali i vrednovali.⁶ Tako je borba za hrvatski jezik ujedno bila i trajna borba za hrvatski identitet. U vrijeme Strossmayerova preuzimanja službe velikog župana virovitičkog bilo je to još pod intenzivnim dojmom zbivanja 1860. godine kada je ban Josip Šokčević ukinuo službeni njemački jezik i namjesto njega službenim jezikom proglasio hrvatski. U istome je smislu bila prisutna i trajna borba za odupiranje mađarskom jeziku s istodobno trajno prisutnim naporima mađarske politike da ga nametne. Borba za hrvatski jezik tako je neprestano bila i borba za vlastitu kulturu i hrvatsku prosvjetu. Problem hrvatskog jezika u to vrijeme, međutim, nije samo nametani njemački ili nametani mađarski jezik nego također pitanje odnosa hrvatskog i srpskog jezika. Za ilustraciju treba spomenuti istup patrijarha Josifa Rajačića na Hrvatskom saboru 1861., kada je zanijskao srpsko pristajanje uz ilirstvo i jugoslavenstvo i ostao pri zahtjevima za vlastitim imenom, jezikom, vjerom, poviješću i posebnim pravima u Hrvatskoj.⁷ Zbog srpskog neprihvatanja naziva hrvatskog jezika, Hrvatski sabor donosi odluku o jugoslavenskom (a ne hrvatskom) jeziku te slobodnom izboru latinice ili ćirilice u Hrvatskoj.⁸ Međutim ni to kompromisno rješenje Srbi nisu podržavali nego su zahtijevali vlastita prava na jezik i pismo. Kompromisnu odluku Hrvatskog sabora, međutim, dvorska kancelarija za Hrvatsku i Slavoniju u Beču (Ivan Mažuranić) nije uzela u obzir nego je jezik jednostavno nazvan hrvatskim. Hrvatski je jezik kao takav onda ušao i u Hrvatsko-ugarsku nagodbu (1868.) i bio temelj daljnje hrvatske borbe za vlastita jezična, kulturna, prosvjetna i politička prava.⁹

Razvoj nacionalne metropole i utemeljenje središnjih ustanova

Razvoj građanske kulture u okvirima rađanja moderne Hrvatske oblikovao se najprije u duhu ilirskoga pokreta.¹⁰ Kulturna djelatnost i svijest u hrvatskim zemljama u drugoj polovici 19. stoljeća u uskoj je vezi s narodnim novinstvom, književnošću, unaprjeđivanjem društvenih i prirodoslovnih znanosti, a osobito povijesnih istraživanja, objavljivanja povijesnih izvora i povijesnih radova. Radi se o vremenu u kojem intenzivno žive zasade

⁶ Usp. GROSS, M., *Nav. dj.*, 371. – 374.

⁷ Usp. PAVLIČEVIĆ, Dragutin, „Županije u Hrvatskoj i Slavoniji u prijelaznom razdoblju od 1848. do 1881.“, u: *Hrvatske županije*, Školska knjiga, Zagreb, 1996., 82. – 83.

⁸ CUVAJ, Antun, pribrao i ur., *Građa za povijest školstva kraljevina Hrvatske i Slavonije: od najstarijih vremena do danas*, 2. ispravljeno i popunjeno izdanje, Zagreb: Kr. hrv.-slav.-dalm. zem. vlada, Odjel za bogoštovlje i nastavu, Zagreb, 1910. – 1913., V., 3. – 4.

⁹ PAVLIČEVIĆ, Dragutin, *Povijest Hrvatske*, Zagreb, 2000., 271.

¹⁰ Usp. GROSS, M., *Nav. dj.*, 3.

narodnog preporoda temeljem kojih je hrvatski narod uspio vlastitim snagama i sredstvima podići sve najvažnije nacionalne ustanove i utemeljiti smjer daljnjeg kulturnog, prosvjetnog, gospodarskog i vjerskog razvitka „in capite et in membris“.

U Hrvatskom se narodnom kazalištu od 1840. godine izvode predstave na hrvatskom jeziku, a sve ono što je narodno kazalište sa svojim protagonistima učinilo za napredak narodne svijesti i uporabe narodnog jezika, nemjerljivo je. Na tome je planu apsolutistička politika Beča, na sreću, zatajila u potpunosti, a u krilu kazališta oblikovala se nova generacija narodno svjesnih intelektualaca i političara.¹¹

Gospodarski je napredak osnova za svako drugo djelovanje. Unatoč mnogim poteškoćama koje su obilježavale gospodarske napore hrvatskih zemalja za modernizacijom u drugoj polovici 19. stoljeća, na tome je planu, osobito organizacijski i u smislu uspostave modernog državnog aparata, mnogo toga učinjeno.¹² Svojevrsan je utjecaj u izgrađivanju gospodarske svijesti u hrvatskim zemljama na neki način imalo i Hrvatsko(-slavonsko) gospodarsko društvo, utemeljeno još 1841. godine. Ono otada kontinuirano djeluje do danas i izdaje svoje glasilo *Gospodarski list*. Ipak, najznačajniji utjecaj na gospodarski razvoj Hrvatske u drugoj polovici 19. stoljeća, osobito Zagreba, imalo je ujedinjenje četiriju zagrebačkih općina u zajednički grad. Tako polovicom 19. stoljeća Zagreb postaje glavni grad i središte političkih, gospodarskih, kulturnih, prosvjetnih i vjerskih zbivanja u hrvatskom narodu. Biskup Strossmayer stoga je, zajedno s mnogim istomišljenicima, nastojao da Zagreb kao glavni grad Hrvatske zadobije u drugoj polovici 19. stoljeća sve institucije koje su prijeko potrebne za izvršavanje te njegove funkcije također na kulturnom, prosvjetnom i znanstvenom planu. Stoga 1860. godine daje sredstva (50.000 for.) za utemeljenje akademije znanosti i umjetnosti čije će osnivanje uslijediti tek nekoliko godina kasnije (1866.). U istome je smislu Hrvatski sabor 10. rujna 1961., između ostaloga, ustanovio i pravila i ustroj “Narodnoga muzeja” u Zagrebu.¹³ Na toj crti intenzivnih nastojanja bio je i rad Matice ilirske (od 1942.) kojoj će se pridružiti i rad Matice dalmatinske (od 1862.) sa svim njihovim pozitivnim učincima od vremena ilirizma preko teških vremena germanizacije i mađarizacije, do njihova kasnijeg stapanja u rad jedinstvene Matice hrvatske. Hrvatski znanstvenici, književnici i umjetnici stvaraju tijekom druge polovice 19. stoljeća nadahnuta djela koja postaju temelj moderne hrvatske znanosti i umjetnosti.

¹¹ HORVAT, J., *Nav. dj.*, sv. II., str. 323.

¹² Usp. GOLDSTEIN, Ivo, *Hrvatska povijest*, Novi Liber, Zagreb, 2003., str. 179. – 180.

¹³ CUVAJ, A., *Nav. dj.*, V., 3.

Školstvo

Školstvo je važna sastavnica svakog društvenog, kulturnog i političkog usmjeravanja ljudske zajednice pa je ono imalo presudnu ulogu i za usmjeravanje društvenog, kulturnog i političkog života i napretka hrvatskog naroda u drugoj polovici 19. stoljeća. Bili su to i u tome pogledu počeci moderne Hrvatske.¹⁴

Objektivno gledano, vrijeme apsolutizma u Hrvatskoj polučilo je znatan napredak na području prosvjete. Pučko se školstvo počelo sustavno izgrađivati, a nastava srednjeg obrazovanja doživjela je preustroj i modernizaciju. Uz tradicionalno klasično obrazovanje uvode se realke. Sve je to, međutim, prožeto tendencijom silovite germanizacije koja je kod Hrvata izazivala i određenu odbojnost i otpor.¹⁵

Ponovnim povratkom Monarhije na ustavno uređenje, poslovi bogoštovlja i nastave od 1960. godine u djelokrugu su Samostalnog dvorskog dikasterija za Hrvatsku i Slavoniju u Beču. Osim toga, Hrvatski sabor nastoji odmah usmjeravati i razvoj školstva. Stoga se na zasjedanju Sabora 15. travnja 1861. donose, između ostaloga, i zaključci o naučnim osnovama za gimnazije, realke, trgovačke, obrtničke, učiteljske i pučke škole te zakon o gospodarsko-šumarskom učilištu u Križevcima.¹⁶ Sve se to reflektiralo i u školstvu na području Virovitičke županije.

Vjerske prilike

Radi se o vremenu u kojem je vjera bila važna sastavnica društvenog identiteta, a Crkva važna i utjecajna institucija ne samo na vjerskom, prosvjetnom i kulturnom nego također i na općem socijalnom i političkom polju. U hrvatskom je narodu vjera bila duboko usađena, a Katolička je crkva imala tradiciju plodnoga djelovanja još od vremena narodnoga doseljenja i primanja kršćanske vjere.¹⁷ U Habsburškoj Monarhiji druge polovice 19. stoljeća Katolička je crkva bila vjerska zajednica koja nije imala status jedine priznate, ali je svakako imala status jedine odlučujuće vjerske zajednice. Ona je imala upliva na društvena, kulturna i politička zbivanja, ali je jednako tako i carska vlast imala presudnog utjecaja na život Katoličke crkve u svojim političkim okvirima, kao i na njezi-

¹⁴ Usp. GROSS, M., , *Nav. dj.*, 275. – 324.

¹⁵ HORVAT, J., , *Nav. dj.*, str. 322.

¹⁶ CUVAJ, A., , *Nav. dj.*, V., 1. – 3.

¹⁷ Više o tome vidi u: ŠANJEK, Franjo, *Crkva i kršćanstvo u Hrvata*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1988.; vidi također: BUTURAC, Josip/ IVNADIJA, Antun, *Povijest Katoličke Crkve među Hrvatima*, Hrvatsko književno društvo sv. Ćirila i Metoda, Zagreb, 1973.

no djelovanje. Osim Katoličke crkve, na području hrvatskih zemalja u sastavu Monarhije djelovale su također Srpska pravoslavna crkva, Evangelička crkva augsburške i Evangelička crkva helvetske vjeroispovijesti te židovska vjerska zajednica. Njihovo uvažavanje, prava i povlastice uvelike su se mijenjali tijekom povijesti, a često su ovisili o političkim okolnostima i potrebama.¹⁸

Nesumnjivo je među najekspoziranijim prelatima Katoličke crkve u Monarhiji toga vremena bio biskup Strossmayer. Kod njega je povezanost vjerskog i narodnog bila naglašeno karakteristična, indikativna i inspirativna („Sve za vjeru i za domovinu“). Njegovo zauzimanje za „katoličko“ i „hrvatsko“ u cijelosti je razumljivo, ali je kod preuzimanja službe župana najavio ustavno uređenje županije i suradnju sa svima „bez razlike staleža i narodnosti“.

Strossmayerova je posebna ljubav bila ćirilometodska vjerska i kulturna baština koja je bila zajednička svim slavenskim narodima, bez obzira na to kojem su kulturnom i vjerskom krugu kršćanstva pripadali, istočnom ili zapadnom.¹⁹ U toj je baštini vidio mesijansku ulogu zbližavanja kršćanskoga istoka i kršćanskoga zapada, i to na širokom slavenskom planu, a ne samo između Katoličke crkve u Hrvata i Srpske pravoslavne crkve. Međutim, iako ga je Sveta Stolica od 1851. godine imenovala apostolskim administratorom Katoličke crkve u Srbiji, a na političkom se planu zauzimao i za uspostavu konkordata između Svete Stolice i pojedinih pravoslavnih zemalja, u krugovima hijerarhije Srpske pravoslavne crkve nikada nije imao potporu u nastojanjima.

Na području Virovitičke županije u to su vrijeme najznačajnije vjerske zajednice bile Katolička crkva i Srpska pravoslavna crkva. Osim njihovih župa i parohija, na tome području djelovale su također crkvene općine Evangeličke crkve augsburške i helvetske vjeroispovijesti, kao i pojedine židovske općine. Katolička crkva u Hrvatskoj i Slavoniji dobiva 1852. godine svoju crkvenu pokrajinu sa središtem u Zagrebu čija je dotadašnja biskupija podignuta na rang nadbiskupije i sjedišta metropolije. Time se Katolička crkva u Hrvatskoj i Slavoniji osamostaljuje od dotadašnjeg presudnog utjecaja ugarske crkvene organizacije i hijerarhije. Katoličke župe na području Virovitičke županije pripadale su sljedećim biskupijama: Bosanskoj ili Đakovačkoj i srijemskoj biskupiji, Pečuškoj biskupiji i Zagrebačkoj nadbiskupiji.²⁰ Pravoslavne parohije pripadale su Karlovačkoj metropoliji sa središtem u Srijemskim Karlovcima, koja je 1848. godine proglašena patrijaršijom. U njezinom su sastavu bile sve eparhije i

¹⁸ Usp. GROSS, M., *Nav. dj.*, 325. – 369.

¹⁹ ŠULJAK, Andrija, “Biskup Josip Juraj Strossmayer i ćirilometodsko-glagoljaška baština”, u: *Diacovensia*, 1/1994., Đakovo, 1994., str. 275. – 294.

²⁰ Više o tome vidi u: BUTURAC, J., *Povijest uprave vjerskih organizacija u Hrvatskoj od X do XX stoljeća*, Zagreb, 1970.

crkvene općine Srpske pravoslavne crkve u zemljama pod ugarskom krunom.²¹ Evangelička crkva augsburške vjeroispovijesti nazivala se i Luteranskom crkvom, a Evangelička crkva helvetske vjeroispovijesti i Kalvinskom crkvom. Njihove crkvene općine na području Virovitičke županije bile su u sastavu jedin-
stvenih crkava augsburške i helvetske vjeroispovijesti u zemljama pod ugarskom krunom.²² Židovske općine bile su samostalne i nastajale su spontano u sredinama u kojima je bio dovoljan broj osoba za njihovo zakonito osnivanje. Osnivane su radi organizacije bogoštovlja i raznih vjerskih i društvenih potreba židovskih zajednica u pojedinim sredinama.²³ Državna regulacija njihova osnivanja i djelovanja u Monarhiji, a time i na području Virovitičke županije, počinje tek od 1848. godine.

Zaključak

Panoramskim uvidom u kulturno-prosvjetne i vjerske prilike u Virovitičkoj županiji u vrijeme velikoga župana J. J. Strossmayera prepoznaje se njihova sadržajna i kontekstualna slojevitost.

Temeljni, nacionalni sloj obilježen je hrvatskim narodnim nastojanjem da kroz škole, čitaonice, književnost, umjetnost, ustanove i društva hrvatski narod razvija vlastiti identitet i odgaja svoje narodno biće u nacionalnoj svijesti koja će mu pomoći da i u političkom smislu izbori vlastito mjesto i ulogu bilo u okviru Monarhije, bilo izvan nje. Drugi, državno-politički sloj obilježen je dominantnim stranim političkim utjecajem na kulturno-prosvjetne i vjerske prilike, a koji se periodično očituje kao progermanski i centralistički, odnosno, osobito na području Virovitičke županije, snažan utjecaj ugarske provenijencije. Ne radi se samo o favoriziranju tijesne povezanosti s ugarskom krunom nego i potpunom poistovjećivanju s mađarskim državnim teritorijem. Taj se sloj utjecaja u kulturno-prosvjetnom smislu provodi primarno putem nametanja mađarskog jezika, a onda i kroz druge mogućnosti na kulturno-prosvjetnom planu. Treći, crkveno-politički sloj obilježen je prepoznatljivim utjecajem državne i crkvene politike na vjerske prilike, a onda izravno i na narodno biće koje je bez vjere i mimo vjere u to vrijeme nezamislivo.

²¹ Više o tome vidi u: PUZOVIĆ, Predrag, *Srpska pravoslavna crkva, prilozi za istoriju 2*, Bogoslovski fakultet SPC, Beograd, 2000.

²² Više o tome vidi u: MILIĆ, Jasmin, *Kalvinizam u Hrvata s posebnim osvrtom na reformiranu župu Tordinci 1862. – 1918.*, Protestantska reformirana crkvena općina Tordinci, Teološki fakultet Novi Sad, Tordinci, 2006.

²³ Usp. GROSS, M., *Nav. dj.* 360. – 369.

CULTURAL-EDUCATIONAL AND RELIGIOUS CONDITIONS IN THE VIROVITICA COUNTY DURING THE GREAT DISTRICT PREFECT J. J. STROSSMAYER 1861-1862

Summary

The time in which the service of the great district prefect of Virovitica was entrusted to the bishop Josip Juraj Strossmayer has to be considered in a wider temporal and spatial context. Only just in particular matters a viewpoint can be narrowed to more important distinctiveness of the given field and given time frame. The general point is presented by political and social circumstances of the Croatian countries in the Hapsburg monarchy in the middle of the 19th century. In the time of restoring a constitutional order in the kingdoms of Croatia and Slavonia in 1860, and under influence of the then Austrian absolutism and Hungarian hegemony, a special attention of the Croatian political public was directed to counties and their political and current role. In this sense Strossmayer too, as the great district prefect of Virovitica, following the efforts of other Croatian politicians and intellectuals of the time, saw his political role not only in the administrative and economical field but equally important in the domain of culture, education and religion. That tendency in the Croatian countries of the time showed itself in a political struggle for the Croatian language as a symbol of Croatian identity and in founding of the most important national institutions as well as in establishing a future direction of the Croatian cultural, educational, economical and religious progress "in capite et in membris". Restoring a constitutional order in the monarchy, jurisdiction of Regency Council for Croatia and Slavonia in Vienna and conclusions of the Croatian Diet from 15 April 1861, brought novelties which reflected in education and culture on a national scale and then in the county of Virovitica itself. The Catholic Church as the largest and the most influential religious community dominantly shaped that space in a religious but also in a cultural-educational sense. However, in the same area the Serbian Orthodox Church, the Evangelical Churches of Augsburg and the Helvetian denomination and also the Jewish religious community were all active. Broadly surveying the given theme in a wider Croatian context, it represents the cultural-educational and religious conditions in the county of Virovitica in the time of the great district prefect J. J. Strossmayer in their substantial and contextual multilevel-conformity

Key words : culture, education, religion, school, church, the county of Virovitica, the great district prefect

